

Tussentijdse Rapportage/Verslag Torenvalkproject Hei-Heg & Hoogeind 2020

Inhoud

Inleiding	3
Doelstellingen.....	4
Organisatie	4
Maatregelen	4
Monitoring.....	5
Communicatie	5
Tabel van deelnemers/gastgevers en algemene gegevens project	7
Leden van de Torenavalk werkgroep	8
Locatie torenvalkkasten Heeze-Leende-Sterksel	9
Tabel resultaten monitoring.....	10
Bespreking.....	11
Bijzondere waarnemingen.	18
Planning.....	20

‘Torenavalken in de lift’ is mede tot stand gekomen door een financiële bijdrage van:

- . Coördinatiepunt Landschapsbeheer*
- . Nationale postcode Loterij*
- . Provincie Noord- Brabant*
- . Plattelandsvereniging Hei, Heg & Hoogeind Heeze-Leende*

Inleiding

Voor u ligt het verslag van het eerste jaar van het project 'Torenvalken in de lift'.

Het gaat niet goed met de torenvalk. Na een kleine opleving in de jaren negentig gaat de trend weer naar beneden. Plattelandsvereniging Hei, Heg & Hoogeind zet zich met haar werkgroepen in voor een mooi en biodivers platteland, waarbij de werkgroep kerk- en steenuilen de torenvalk weer graag in de lift ziet.

Lokaal zijn in de gemeente Heeze-Leende nog goede leefgebieden aanwezig. Het plaatsen van een (nieuwe) torenvalkkast neemt een van de beperkende voorwaarden weg. Deze leefgebieden hebben vaak een relatie met agrarisch natuurbeheer of Stika. In beide regelingen zijn er geen mogelijkheden voor torenvalkkasten. In een pilot in 2018/2019 bleek dat het plaatsen van een torenvalkkast direct tot een broedsucces leidde: reden om een projectplan 'Torenvalken in de lift' te schrijven voor een subsidie aanvraag binnen het Leefgebiedsplan Agrarisch Landschap (LAL). Het project loopt van 2019 -2021. Het project wordt gefinancierd en mogelijk gemaakt door Coördinatiepunt Landschapsbeheer; Nationale postcode Loterij; Provincie Noord-Brabant en Plattelandsvereniging Hei, Heg & Hoogeind. Tevens bedanken wij onze gastgevers en leden van de werkgroep voor hun medewerking aan dit project.

De verzamelde gegevens van dit project zullen aangeboden worden en ten dienste gesteld aan de gastgevers en Brabants Landschap. Foto's in dit verslag zijn van Erik van Asten en Peter Kerkhofs.

Doelstellingen

De doelstelling van het project is het plaatsen van torenvalkkasten op locaties die voldoende geschikt zijn voor torenvalken ter verbetering van de torenvalkpopulatie in de Gemeente Heeze-Leende. Daar, waar wenselijk en mogelijk, willen we ter verbetering van het leefgebied in de nabije omgeving van de nestkasten ook extra maatregelen nemen. Het gaat dan over de aanleg van graan - kruiden randen en eventueel heggen en hagen. Tevens is er een doelstelling om de kasten veilig te maken voor het monitoren en ringen en om meer te weten te komen over de leefgewoonten en de gedragingen van de Torenvalk.

We beschouwen het project als succesvol als de helft van de torenvalkkasten in 2021 bezet zijn. Extra betrokkenheid en aandacht voor de gastgevers borgt het voortbestaan van de opgebouwde populaties, waarbij de Plattelandsvereniging het monitoren en het onderhoud voor haar rekening blijft nemen.

Organisatie

Het initiatief van het project is afkomstig van leden van de werkgroep kerk- en steenuilen van Plattelandsvereniging Hei, Heg & Hoogeind. Het bestuur van de Plattelandsvereniging ondersteunt het initiatief. Er is een (sub)werkgroep gevormd om dit project op te starten en te begeleiden. De coördinator van de werkgroep kerk- en steenuilen wordt bijgestaan door een projectleider die de organisatie van het project verzorgt.

Maatregelen

De maatregelen richten zich primair op het realiseren van goede nestgelegenheden voor de torenvalk. In eerste instantie werd van 15 extra nestkasten uitgegaan. Bij nader onderzoek bleek er in de Gemeente Heeze-Leende plaats te zijn voor 25 tot 30 nestkasten¹. Door extra budget van de Plattelandsvereniging en een sponsor worden er 5 extra nestkasten geplaatst. Ook bestaande nestkast locaties werden toegevoegd aan het project.

De torenvalkkasten zijn opgehangen aan geprepareerde metalen palen die een veilige werkwijze bij de monitoring, het ringen en het schoonmaken voorstaan. Een gedeelte van de palen werd geschonken door de Gemeente Heeze-Leende en enkele leden van onze vereniging. De rest werd aangekocht.

De locaties voor de nestkasten komen voort uit een inventarisatie van de torenvalken, waarbij de kwaliteit van het leefgebied bekeken werd.

Zoveel mogelijk wordt voor de palen van secundair materiaal gebruik gemaakt: oude lantaarnpalen. Deze worden zodanig aangepast dat er een torenvalkkast op geplaatst kan worden. Een constructie aan de paal zorgt voor een veilige plaatsing van de ladder.

De palen, en daarmee de hoogte van de nestkasten, wordt gevarieerd om te ervaren of de bezetting hiervan afhangt.

¹ Rob Clements; *The Common Kestrel population in Britain; British Birds 101, may 2008.*

Het verbeteren van het leefgebied zal plaatsvinden door de aanleg van enkele randen met een graan-kruident mengsel (ca. 3 ha) en de aanleg van heggen en hagen rondom de kast (ca. 150 meter) daar waar dat mogelijk en wenselijk is. Door de Corona crisis moeten er nog enkele palen en kasten geplaatst worden.

Monitoring

De werkgroep kerk- en steenuilen monitort de (broed) resultaten waarbij de gastgevers van de nestkasten een belangrijke rol spelen. De controle op bezetting en de ontwikkeling van de jongen wordt gevolgd met behulp van een camera. Dit om verstoring minimaal te houden en het ringen op het juiste moment te kunnen uitvoeren. De bezetting van de kasten met broedparen en het broedsucces worden ingevoerd in waarnemingen.nl en zullen aan Brabants Landschap ter hand gesteld worden. De jonge torenvalken worden geringd waarbij de conditie vastgesteld en ingevoerd wordt.

De monitoring zal meelopen met het reguliere monitoren van de kerk- en steenuilen door de werkgroep kerk- en steenuilen van Plattelandsvereniging Hei, Heg & Hoogeind.

Communicatie

De Nieuwsbrief van de Plattelandsvereniging zal als eerste communicatiemiddel dienen. Deze nieuwsbrief (primair voor de leden) wordt ook aan ruim honderd betrokkenen en geïnteresseerden in het (agrarisch) natuur- en landschapsbeheer gestuurd. Het betreft TBO's, gemeenten, onderwijsinstellingen en maatschappelijke organisaties. Zij hebben zich in het verleden aangemeld. De nieuwsbrief verschijnt 4 maal per jaar.

Stukjes over de torenvalken en het project zijn verschenen in:

Nieuwsbrief Plattelandsvereniging Hei, Heg & Hoogeind, jg13 nr. 4, Winter 2019.

Nieuwsbrief Plattelandsvereniging Hei, Heg & Hoogeind, jg14 nr. 1, Voorjaar 2020.

Nieuwsbrief Plattelandsvereniging Hei, Heg & Hoogeind, jg14 nr. 2, Zomer 2020.

Weekblad, Parel van Brabant, 23 april 2020

Website, www.heiheghoogeind.nl

De beoogde informatieavond voor geïnteresseerde en gastgevers is uitgesteld t.g.v. de beperkende maatregelen voor groepen. Komend jaar zal opnieuw gekeken worden naar de mogelijkheden.

Tabel van deelnemers/gastgevers en algemene gegevens project

kastnr	Torenvalk in de lift;		nodig uit LAL			herkomst kast			Opmerkingen	geplaatst	hoogte onderzijd e kast	orientatie
	Locatie	Plaats	paal	stand	kast	Ervenplu s	LAL	prive				
1	Strijperstraat	Leenderstrijp		1	1		1		broedgevallen	29 februari 2020	4,5	O
2	Heggerdijk	Leenderstrijp	1		1		1		nieuw	4 januari 2020	4,05	O
3	Jansborg	Leende	1		1		1		broedgevallen	21 December 2019		O
4	boschlaan	Heeze	1	1	1		1		nieuw	18 januari 2020	3,2	O
5	Zegge, moestuin	Heeze	1	1			1		broedgevallen		4,2	O
6	Kapelstraat	Leenderstrijp	1	1	1		1		nieuw	18 januari 2020	4,4	O
7	Heezen Bos	Heeze		1		1			nieuw	18 januari 2020	4,3	O
8	Valkenhorst	Leende	1	1	1		1		nieuw			
9	Peelven	Sterksel	1	1	1		1		nieuw	29 februari 2020	3,8	O
10	Leendersweg	Heeze						1	broedgevallen	1 januari 2018	2,85	ZO
11	Ven	Heeze	1		1		1		broedgevallen	16 November 2019	3,1	O
12	Vlaamsche weg	Sterksel	1		1		1		nieuw	4 januari 2020	4,05	O
13	Broekerstraat	Leende	1		1		1		broedgevallen	21 December 2019	4,55	O
14	Paaldijk	Leenderstrijp	1	1	1		1		nieuw	18 januari 2020	3,6	O
15	Burgemeester Vogelslaan	Leende	1	1	1		1		nieuw	18 januari 2020	4,2	O
16	Molenschut	Leende	1		1		1		nieuw	21 December 2019	4,2	O
17	pastoor thijssenlaan	Sterksel						1	broedgevallen			
18	Paaldijk	Leenderstrijp	1	1	1		1		nieuw	29 februari 2020	3,5	O
19	Strijperdijk	Leenderstrijp	1		1		1		nieuw	19 October 2019	3,75	O
20	Strijperstraat	Leende						1	broedgeval		3,7	O
21	Langstraat	Leende	1		1		1		broedgevallen	16 November 2019	4,15	O
22	Bruggerhuis	Leende		1				1	nieuw		4,85	O
23	Strijperstraat	Leenderstrijp	1		1		1		broedgevallen	4 januari 2020	4,05	O
24	Ronde Bleek	Sterksel	1	1	1		1		nieuw	29 februari 2020	3,5	O
25	Somerseweg	Heeze	1	1	1		1		nieuw		3,3	O
26	Zevenhuizen	Leende				1			nieuw		4,6	O
27	Veestraat	Leende						1	broedgevallen			ZO
	totaal		19	13	19	2	20	5				

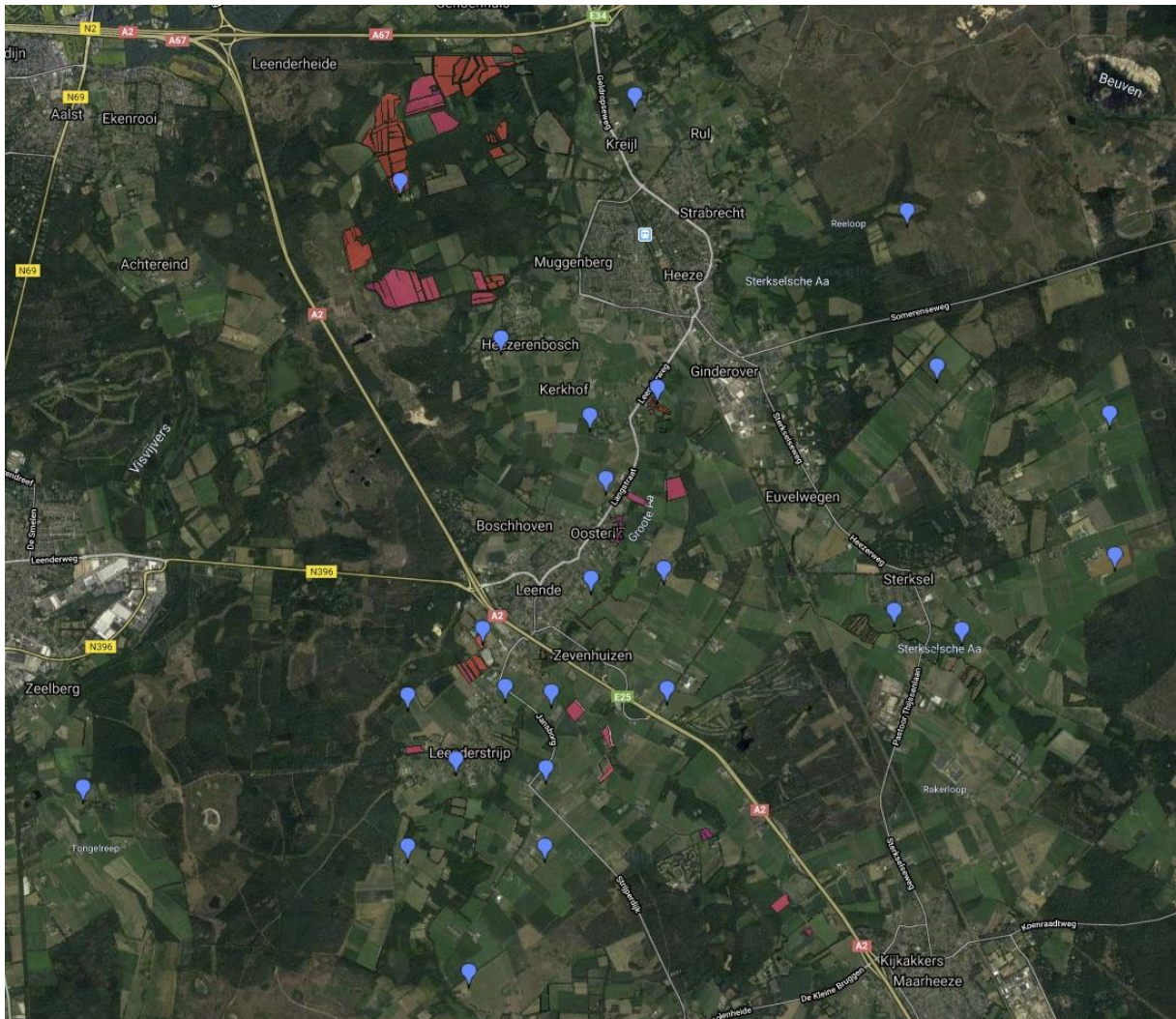
Leden van de Torenvalk werkgroep

v.l.n.r.: Kees Schellens, Erik van Asten, Erik van Happen, Peter Kerkhofs, Frans Joosten, Adrie Staals

Locatie torenvalkkasten Heeze-Leende-Sterksel

In het bovenstaand overzicht zijn de locaties van de torenvalkkasten weergegeven, die bij het project “Torenvalk in de lift” betrokken zijn.

De kasten zijn geplaatst in het agrarisch buitengebied van de Gemeente Heeze-Leende, exclusief Leenderbos en Strabrechtse heide. De oppervlakte van dit gebied is ca. 50 km².

Tabel resultaten monitoring

Torenvalk in de lift									
kastnr	Locatie	Plaats	geen activiteit	activiteit	eieren	jongen	geringd	opmerking	mislukt
1	Strijperstraat 19	Leenderstrijp		1	6	6	6	1 dood	
2	Heggedijk	Leenderstrijp		1	4	4	4		
3	Jansborg	Leende		1	2				1
4	Boschlaan	Heeze	1		0				
5	Zegge, moestuin	Heeze		1	3	2	2		
6	Kapelstraat	Leenderstrijp	1		0				
7	Heezeren Bos	Heeze		1	4	0			1
8	Valkenhorst	Leende	1		0				
9	Peelven 9	Sterksel	1		0				
10	Leendersweg	Heeze		1	6	6	6		
11	Ven	Heeze	1		0				
12	Vlaamsche weg	Sterksel		1	1				1
13	Broekerstraat	Leende		1	5	4	4		
14	Paaldijk 15	Leenderstrijp		1	5	4	4	1jong mismaakte poten	
15	Burg. Vogelslaan	Leende		1	2	1		1 dood, mismaakte poten	1
16	Molenschut	Leende		1	6	0			1
17	pastoor thijssenlaan	Sterksel		1	5	5	5		
18	Paaldijk 3	Leenderstrijp	1		0				
19	Strijperdijk	Leenderstrijp		1	3				1
20	Strijperstraat	leende		1	4	4	4		
21	Langstraat	Leende		1	4	4	4		
22	Bruggerhuis	Leende	1		0			holenduiven	
23	Strijperstraat	Leenderstrijp		1	5	2		1 dood, mismaakte poten	
24	Ronde Bleek 12	Sterksel		1	5	4		verdwenen 4x dood	
25	Somerseweg	Heeze	1		0				
26	Zevenhuizen 5	Leende	1		0				
27	Veestraat	Leende		1	4	4		4 of 5 jongen niet duidelijk	
	totaal		9	18	74	50	39	8 dood	6-jan

Uit bovenstaande tabel zijn de volgende resultaten afgeleid:

In totaal zijn 27 Torenvalkkasten in de Gemeente Heeze Leende gemonitord. Naast nieuwe kasten zijn er ook bestaande oude kasten opgenomen in het project.

Activiteit: Dit betreft de activiteit binnen het broedseizoen dat ligt tussen 1 maart en 15 juli 2020. Activiteiten zijn waargenomen door de gastgevers en/of leden van de werkgroep. Van de 27 Torenvalkkasten zijn er 18 waarbij activiteit is waargenomen.

Er werden 18 broedgevallen vastgesteld. Bij 13 van deze broedgevallen werden ook jongen gezien. Van 6 broedgevallen zijn de eieren niet uitgekomen of geen jongen uitgevlogen. Deze worden als mislukt beschouwd.

Het broedgeval van de fam. van Rijsingen heeft niet plaats gevonden in de nieuwe kast, maar in een oude kast aan de schuur. De resultaten hiervan zijn wel in de tabel opgenomen

Bij deze 18 broedgevallen zijn in totaal 74 eieren gelegd, waaruit 50 kuikens zijn gekomen. Hiervan zijn er 39 geringd (broed biologisch onderzoek). Op de ringdatum zijn 11 Torenvalken minder geringd omdat deze (in de tussentijd) waren verdwenen of afwijkingen vertoonden of niet geringd zijn.

In 3 verschillende kasten werden bij de jonge torenvalken afwijkingen aan de poten waargenomen. Zie hiervoor toelichting bij bespreking.

© Erik van Asten

Gemiddeld aantal eieren: 4,1 per nest.
Gemiddeld aantal jongen: 3,8 per nest.

Bespreking

Mislukte broedgevallen:

In 6 kasten zijn de broedsels mislukt. In twee gevallen (kast 7 en 16) lagen de eieren op een kale harde bodem. Hier werd nieuw strooisel aangebracht en de eieren zijn er voorzichtig weer opgelegd. Of de ouders door deze actie verstoord zijn en/of dat de eieren beschadigd zijn geweest waardoor deze niet meer uitgebroed zijn is niet duidelijk. De torenvalken bij kast 16 zijn nadien niet meer terug geweest. De torenvalken bij kast 7 hebben nog een paar dagen rondgehangen maar zijn niet meer gaan broeden.

In een ander geval (kast 3) zou er ook sprake geweest kunnen zijn van te weinig strooisel op de bodem waardoor de eieren beschadigd konden worden. De eieren lagen bij de eerste controle verspreid door de kast. Ook hier hebben we geen duidelijke oorzaak kunnen vinden.

In de twee andere gevallen (kast 12 en 19) is ook niet duidelijk wat de oorzaak van de mislukking is geweest. In kast 12 is na de eerste controle geen oudervogel meer waargenomen. In kast 19, heeft altijd een broedende torenvalk gezeten, maar zijn de eieren niet uitgekomen.

Wel is het zo dat de mislukte broedsels allemaal in de nieuwe kasten en in de ei-fase hebben plaatsgevonden.

Type kast:

Gekozen is voor een torenvalkkast op palen, in hoogte variërend tussen 2m85 en 4m85 . De openingen zijn naar het oosten gericht.

De nieuwe kasten bestaan uit gladde watervaste betontriplexplaten. Bij een aantal kasten zijn bij het monteren (in de 4 hoeken) kleine uitsparingen gemaakt om eventueel water uit de kast te laten lopen. De daken van de kasten zijn voorzien van dakleer. Verder staan er binnen het onderzoeksgebied van oudsher een aantal kasten op palen van andere houtsoorten.

De nieuwe kasten zijn bij het plaatsen voorzien van een laagje (ca 1 cm) beukensnippers met als doel het weggrollen van de eieren te voorkomen en zo beschadiging van de eieren tegen te gaan. Beukensnippers hebben het voordeel dat ze weinig vocht vast houden en snel drogen.

Tijdens de controles bleek dat bij een aantal nieuwe kasten (waar de 4 hoeken open waren) de beukensnippers uit de kasten weggespoeld of weggewaaid waren, met als gevolg geen of een te dun laagje houtsnippers, waardoor problemen met eieren en kuikens konden ontstaan. Zie opmerkingen in tabel broedresultaten.

Afwijking poten

In 3 kasten werden kuikens aangetroffen met mismaakte pootjes, wat mogelijk te maken kan hebben met een te gladde harde bodem waardoor de pootjes te ver uit elkaar zijn geschoven en daardoor vergroeid zijn. Ook dit is alleen geconstateerd bij de nieuwe kasten met gaten waar de beukensnippers zijn verdwenen.

Controlemethodiek

De controles werden uitgevoerd tussen 6 mei en 15 juli 2020.

Het moment van de controles werd o.a. vooraf bepaald door observatie van de torenvalkkasten door gastgevers of leden van de werkgroep.

Om zo min mogelijk verstoring van de broedsels te voorkomen werd bij de daadwerkelijke controles gebruik gemaakt van een camera op een telescoopstok. Bij een aantal kasten werden meermaals controles uitgevoerd om het moment van jonge kuikens te kunnen vaststellen. Dit laatste om een geschikt moment voor het ringen te bepalen. Het risico van ringen bij te oude jongen is dat zij na het ringen uit de kast kunnen springen.

Aan de hand van foto's en eerste notities zijn in eerste instantie het aantal eieren en of kuikens vastgesteld. In een aantal gevallen bleek achteraf dat deze getallen niet klopten. Waarschijnlijk omdat niet altijd een geheel overzicht van de kast gemonitord kon worden. Dit is een aandachtspunt voor het volgende seizoen.

Ook het vaststellen van het meest geschikte moment van controle verdient nog aandacht. Vooral de (grote) spreiding van het broeden is hier een probleem.

Relatie oude en nieuwe kasten m.b.t. broedsel of relatie oude locaties en broedsels

Of er m.b.t. het slagen van een broedsel een relatie ligt tussen de oude broedgevallen of de nieuwe kasten is ons inziens moeilijk vast te stellen. Op 5 locaties, waar in het verleden broedgevallen werden gevonden, zijn nieuwe kasten geplaatst. Op 4 daarvan hebben ook nu Torenavalken gebroed zij het met wisselende resultaten. De broedsels in de oude kasten zijn wel allemaal geslaagd.

Broedsucces bestaande kasten versus nieuwe kasten

De nieuwe kasten zijn ruim voor het broedseizoen geplaatst: tussen oktober 2019 en februari 2020. Opvallend was het feit dat in de bestaande kasten de torenvalken veel eerder tot broeden kwamen dan in de nieuwe kasten... We gaan en kunnen hier geen conclusies uittrekken: maar zijn uiteraard wel benieuwd hoe dit het volgende broedseizoen zich gaat verhouden.

Paalhoogte

In sommige literatuur geeft men het advies om de kasten minimaal 4 meter hoog op te hangen. Wij hebben (als experiment) de kasten op verschillende hoogten gehangen: de laagste op 2m85 en de hoogste op 4m85 meter (en alles daartussen in).

Conclusie: we hebben op alle hoogtes succesvolle broedgevallen... Dus de hoogte is waarschijnlijk niet van invloed, wel de locatie en habitat, waar de torenvalkkast staat.

Vastleggen gegevens

De resultaten van de broedgevallen zijn vastgelegd in de digitale nestkaart van Sovon.

In de landelijke database van boerenlandvogelmonitor zijn de locaties en overige waarnemingen (kladblok) vastgelegd.

Nestsucces

Met nestsucces bedoelen we het percentage nesten waar tenminste 1 jong uitvliegt. We kunnen ook spreken van het percentage succesvolle nesten: als tegenhanger van het percentage mislukte nesten. We hebben het nestsucces op de klassieke manier berekend door het aantal succesvolle nesten simpelweg te delen door het totaal aantal nesten waarvan het resultaat bekend is.

$18 - 6 = 12$ succesvolle nesten

$12 : 18 = 0,67 \times 100\% = 67\%$

Er van uitgegaan dat er uit alle 12 broedgevallen minstens 1 jong is uitgevlogen.

De mislukte broedgevallen hebben (op een geval na) allemaal in de ei-fase plaatsgevonden.

Broedsucces

Broedsucces: is het gemiddelde aantal uitgevlogen torenvalken per broedsel. Om een nauwkeurig broedsucces te kunnen vaststellen dienen we een geschikte periode voor de nacontrole vast te leggen. We moeten een redelijk betrouwbaar getal hebben over het werkelijk aantal torenvalken dat het nest verlaten heeft. Zie hiervoor als voorbeeld de steenuilen. Het broedsucces zegt iets over de stabiliteit van de populaties in een gebied.

Aanbevelingen

- Bij het in gebruik nemen van nieuwe kasten met gladde bodem zorgen dat de bodem zodanig bedekt is, dat er geen sprake kan zijn van rollende eieren op een gladde ondergrond.
- Kast met afvoergaten voor overtollig water worden niet aangeraden.

Foto's van een aantal gastgevers

Bijzondere waarnemingen.

Torenvalken zaten op ons te wachten

Bij het plaatsen van de nieuwe nestkasten was het zeer opvallend dat we direct na plaatsing op verschillende locaties een valk op de kast ging zitten! Dus voordat we weer weg waren (terwijl we bij de gastgevers aan de koffie zaten) er al een torenvalk op de kast ging zitten.... Het leek wel of ze op ons zaten te wachten....

Torenvalk kruipt in oude kast

Aan de Langstraat in Leende vlogen begin april 3 torenvalken rond. Op deze locatie was een nieuwe torenvalkkast geplaatst met gaten in de bodem. Bij een eerste controle bleek er geen broedsel in de kast te zitten. Wel werd er door een torenvalk koppeltje gebroed in een "oude" torenvalkkast die aan de gevel van de schapenstal was geplaatst.

Kabaal bij de volkstuin in Heeze

Tijdens een van de waarnemingen in het vroege voorjaar aan de Zegge in Heeze viel het op dat er zelfs een tweede koppeltje torenvalken dezelfde kast wilden veroveren. Aanvankelijk leek het er op dat geen van beide koppels aan het broeden waren gegaan. Bij een toevallige controle eind juni bleek toch een van de koppels 2 jonge torenvalken te hebben voortgebracht.

Foto: juveniel torenvalken die met elkaar aan het spelen zijn

Torenvalk echte muizenjager?

Torenvalken leven overwegend van muizen. Ook zangvogeltjes en bodembewoners staan op het menu. Onze fotograaf maakte in 2020 ook plaatjes van een levendbarende hagedis en een kwikstaart die door een torenvalk geslagen werden. Zie foto's.

Op de foto's: torenvalk met kwikstaart en levendbarende hagedis als prooi

Planning

- Plaatsen van het restant palen (2 of 3)
- Dichten van de kasten met gaten
- Organiseren van de informatieavond
- Monitoren
- Afsluiten project

Dit verslag is samengesteld door Adrie Staals, Erik van Asten en Peter Kerkhofs

Email: contact@heiheghoogeind.nl

Website www.heiheghoogeind.nl

